

RABA POLSTAVKOV V PREVODIH VERNOVEGA ROMANA *V OSEMDESETIH DNEH OKOLI SVETA*

Članek se osredotoča na značilnosti polstavkov ter njihovo obravnavo in rabo v slovenskem jezikovnem prostoru. Po mnenju številnih jezikoslovcov so bili polstavki včasih pogosto rabljeno orodje za strnjevanje besedila, danes pa se v slovenščini uporabljajo redko. Za namene raziskave je bil sestavljen korpus iz francoskih polstavkov, zbranih iz romana Julesa Verna *Le tour du monde en quatre-vingts jours*, in njihovih prevodov v slovenščino iz obstoječih prevodov. V podrobnejšo analizo smo vključili francoske gerundijske preteklodeležniške, sedanjedeležniške, predložno nedoločniške, pridevniške in samostalniške polstavke iz prvih dveh prevodov (iz let 1878 in 1959). S korpusno analizo smo preverili, kako pogosto so polstavki ohranjeni v prevodu in kaj je zanje značilno. Preučili smo tudi razlike med prevodom, zlasti z vidika ohranjenih polstavkov in prevajalskega sloga, in preverili, ali so polstavki ohranjeni tudi v ponatisih prevoda iz leta 1959. Izkazalo se je, da so polstavki ohranjeni v dobrih 10 % primerov in da je njihova raba vse redkejša, s čimer smo ugotovili, da gre za časovno pogojeno rabo polstavkov. Ker je prihajalo do razlik v prevodih polstavkov glede na avtorja (v prevodu iz leta 1878 so polstavki pogosteje ohranjeni oziroma so prevedeni s prirednimi in podrednimi stavki, medtem ko v prevodu iz leta 1959 prevladuje raba podredij in prislovnih določil), smo ugotovili, da gre tudi za slogovno pogojeno rabo polstavkov.

Ključne besede: polstavek, ohranjenost polstavkov, osebna glagolska oblika, prevajalska strategija, prevajalski slog

0 Uvod

V članku¹ bomo na kratko definirali polstavek in predstavili nejasnosti v zvezi z njegovimi definicijami oziroma zgledi rabe v slovenskih slovarskih priročnikih oziroma člankih (prim. Toporišič 2000; Hribar 2013, 2015). Orisali bomo

¹ Ta članek temelji na raziskavi avtorice, predstavljeni v magistrski nalogi (Kavčič 2022).

zgodovino rabe polstavkov v našem prostoru in predstavili sodobnejše raziskave, ki se ukvarjajo s polstavki (prim. Mezeg 2011, 2020b).

V drugem delu članka bomo na podlagi korpusa, ki ga sestavljajo francoski polstavki na začetku povedi in njihovi prevedki v slovenščino, predstavili težave pri prepoznavi francoskih polstavkov ter analizirali, ali so polstavki v slovenščini res ohranjeni redko, kaj je zanje značilno v posameznih prevodih in kako se najpogosteje prevajajo v slovenščino. Poleg tega bomo preverili, ali so polstavki ohranjeni tudi v ponatisih enega od zgodnejših prevodov, in na podlagi vseh izsledkov podali zaključke o časovni in slogovni pogojenosti polstavkov.

1 Definicija polstavčnosti

Polstavki niso slovenščini inherentna struktura; v našem jeziku so se uveljavili s prevodi iz tujih jezikov (Schlamberger Brezar 2005: 261), zlasti iz francoščine (Breznik 1967: 93). V francoščini so polstavke preučevali številni jezikoslovci (Mezeg 2020a: 268), najpodrobneje pa jih je analiziral jezikoslovec Bernard Combettes. Kot o tem izčrpno piše že Mezeg (2011, 2020a, 2020b, 2021), za polstavke po Combettesu (1998: 10–15; gl. Mezeg 2020b: 23–24) veljajo naslednji kriteriji polstavčnosti: 1) stavčna mobilnost, (2) *détachement*², (3) skriti nanosnik in (4) sekundarna predikacija. Pomenska vez, ki se vzpostavlja med polstavkom in glavnim stavkom (tj. sekundarna predikacija), je implicitna in ima lahko opisno ali prislovno vrednost (Combettes 1998: 47), njena interpretacija pa je odvisna od sobesedila (Combettes in Tomassone 1988: 91).

V slovenskem prostoru je obravnava polstavkov bolj »skop/a/« (Logar 2015: 47) oziroma nenatančna (Mezeg 2020b: 55). Slovarski opisi (prim. Toporišič 2003: 203; Žagar 2001: 77–78) se večinoma nanašajo na strukturo polstavkov oziroma njihove sestavne dele. Kot ugotavlja Mezeg (2020a: 267), so takšni opisi pomanjkljivi, saj ne prinašajo informacij o možnih mestih polstavka v povedi niti o njegovem razmerju s preostalo povedjo.

Tudi glede vrst polstavkov, ki obstajajo v slovenščini, si jezikoslovci niso enotni; Toporišič (2003: 203) v svoji definiciji omenja le glagolske polstavke, čeprav med primeri rabe predstavi tudi pridevniške in samostalniške (2000: 632–633), Žagar (2001: 77–78) prepozna polstavke z različnimi jedri, denimo tudi nedoločnikom in namenilnikom, ne pa samostalnikom, po Logar (2015: 50) pa so v slovenščini edini polstavki tisti, katerih jedro predstavlja deležje, ki zahteva predmetno dopolnilo. Če bi po drugi strani upoštevali Breznika, polstavkov v slovenščini sploh ne bi smeli uporabljati in bi jih morali odpraviti (1967: 82), ker so slovenščini tuji. V prevodu jih je po njegovem treba izraziti z osebno glagolsko obliko (Breznik 1967: 82–88) ali jih spremeniti v »primerne odvisne in samostojne stavke« (Breznik 1967: 94). Najbolj zavzeto je preganjal prevzemanje

² Ločenost polstavka od preostalega besedila z nekončnim ločilom (Combettes 1998: 10).

samostalniških polstavkov, saj ti ne pretrgajo »samo jezikovn/e/ (slovnišk/e/) vez/i/, ampak tudi miseln/o/« (Breznik 1967: 93–94).

Problematični so tudi nekateri primeri rabe polstavčne vejice, ki je po Combettesu (1998: 9–10) eden od kriterijev polstavčnosti. Toporišič ob ponazoritvi primerov rabe polstavčne vejice uporabi strukture, ki niso zares polstavki, denimo razne prilastke (*po sreči hrepeneče srce* (2003: 40)), prislovne zveze (*ob slovesni podelitvi bralnih značk* (2003: 40)), povedkova določila (*Tistikrat sem šel zgodaj spat* (2000: 633)) itd. Enako velja za nekatere primere, ki jih predstavi Hribar in ponazarjajo bodisi polstavčni prilastek (*osumljenec, star znanec policije* (2015: 31)) bodisi pristavek (*Aleksis Cipras, vodja Sirize* (2013: 31)). Primeri polstavkov v zvezi z rabo polstavčne vejice torej že sami po sebi niso dovolj nazorni oziroma sploh ustrezni, da bi si uporabnik slovenščine lahko z njimi pomagal, Toporišič (2000: 633–634) pa še nalaga, da polstavčno vejico uporabimo na podlagi svoje »občutenosti« polstavčnosti.

Velik korak k natančnejši opredelitvi polstavkov v slovenščini je naredila Mezeg; v svojih člankih (2011; 2020a; 2020b; 2021) na osnovi Combettesovih kriterijev polstavčnosti, ki so bolj natančni in določni od slovenskih definicij, opredeli vrste polstavkov v slovenščini – deležijski, deležniški in pridevniški (2020a: 280) –, in ugotavlja, da je v zvezi s polstavki potrebna posodobitev oziroma dopolnitev obstoječih slovarskih in jezikovnih priročnikov (2011: 279).

2 Raba polstavkov v slovenščini

Polstavki so v slovenščino zašli v 19. stoletju, in sicer s Küzmičevim prevodom Svetega pisma (Jesenšek 1998: 137–138), kar se je odražalo v pogosti rabi polstavkov v tisku, pa tudi v prevodih (predvsem iz slovanskih jezikov). V tem obdobju so se z Levstikom na čelu zavzemali za slavizacijo in arhaizacijo slovenskega jezika (Jesenšek 1998: 84), zato so polstavke vključevali v slovnice tistega časa, od koder so prodrli »v vse zvrsti knjižnega jezika« (Jesenšek 1998: 139). V obdobju med letoma 1877 in 1897 (v času izida Hostnikovega prevoda) so se oblike na *-č* in *-ši*, ki nastopajo tudi v vlogi polstavčnih jeder, razširile na »vse funkcijske zvrsti slovenskega jezika« (Jesenšek 1998: 145), predstavljale pa so »značilno knjižno sredstvo in znak višje jezikovne kultiviranosti« (Jesenšek 1998: 208). Slovenski avtorji in prevajalci, ki so delovali v tem obdobju, so te oblike uporabljali kot »knjižno sredstvo za izražanje časovnih razmerij v povedi« (Jesenšek 1998: 148). Prav prevajalci (zlasti iz slovanskih jezikov) so imeli največji vpliv na oživljanje teh oblik v knjižnem jeziku, saj so to storili »bolj naravno in neposredno« (Jesenšek 1998: 183); ko so drugi konec 19. stoletja večinoma opuščali njihovo rabo, so jih prevajalci še zadnjič poskusili ohraniti skozi prevode (Jesenšek 1998: 184).

Na prelomu iz 19. v 20. stoletje so oblike na *-č* in *-ši* zaradi purističnih teženj »izrin/ili/ iz slovenskega knjižnega jezika« (Jesenšek 1998: 15) in jih nadomeščali z drugimi jezikovnimi sredstvi (Jesenšek 1998: 321). Slovničarji, zlasti Breznik (1967), so njihovo rabo celo odsvetovali (Jesenšek 1998: 15) in zagovarjali pre tvorbo v odvisne ali samostojne stavke (Breznik 1967: 94).

Kot opaža Jesenšek (1998: 322), te strukture danes vseeno niso »mrtve«; uveljavile so se v znanstvenem in publicističnem jeziku kot »učinkovit skladenjski strnjevalec in sredstvo za hierarhizacijo dejanj«. V knjižnem jeziku se vendarle uporabljajo redko (Schlamberger Brezar 2005: 264), saj prevladuje raba osebnih glagolskih oblik oz. razvezovanje v različna priredja in podredja (Schlamberger Brezar 2005: 264).

V prej omenjeni raziskavi je Mezeg (2011) preučevala pogostnost ohranjanja izhodiščnih polstavkov v sodobnih prevodih. Na podlagi dvodelnega korpusa je ugotovila, da so polstavki v slovenščino najpogosteje preneseni z osebno glagolsko obliko, vendar da v prevodni slovenščini vseeno niso rabljeni tako zelo redko: v publicističnem podkorpusu so bili ohranjeni v 5,5 % primerov, v literarnem podkorpusu pa v kar 11 % primerov, kar priča tudi o tem, da je raba polstavkov pogojena žanrsko (2011: 322–333).

3 Raziskava ohranjenosti francoskih polstavkov v prevodu

Cilj raziskave je bil določiti pogostnost ohranjanja polstavkov na začetku povedi in prevodu, opredeliti najpogostejše strategije za prenos francoskih polstavkov na začetku povedi v slovenščino in analizirati lastnosti slovenskih prevedkov, zlasti ohranjenih polstavkov (Kavčič 2022: 2). V ta namen je bil sestavljen korpus francoskih polstavkov na začetku povedi, ki so bili uporabljeni v romanu Julesa Verna z naslovom *Le tour du monde en quatre-vingts jours* (1872), in njihovih prevedkov iz naslednjih prevodov v slovenščino:

- *Potovanje okolo sveta v osemdesetih dneh* (1878) v prevodu Davorina Hostnika;
- *V osemdesetih dneh okoli sveta* (1959; 1969) v prevodu Franceta in Boga Stoparja;
- *Potovanje okoli sveta v osemdesetih dneh* (1970; 1978) v prevodu Franceta in Boga Stoparja;
- *V osemdesetih dneh okoli sveta* (1977; 1989; 1996; 2005) v prevodu Franceta Stoparja.

Ob upoštevanju Combettesovih kriterijev polstavčnosti (1998: 10–15) in njihovi interpretaciji v delih Mezeg (2011, 2020b) smo v analizo vključili francoske gerundijske, sedanjedeležniške, preteklodeležniške, predložne nedoločniške, pridevniške in samostalniške polstavke. Pri tem smo morali biti izjemno pozorni, saj so bile številne francoske strukture na videz podobne polstavkom, vendar niso imele polstavčne funkcije.

Taka sta, denimo, primera (1) in (2), v katerih okrepljena zveza močno spominja na gerundijski polstavek, vendar sta bili zvezi zaradi gramatikalizacije gerundija (Halmøy 2003: 114) reducirani na vezniško (1) oziroma prislovno (2) zvezo.³

- (1) **En admettant que** l'éléphant employât quinze heures à se rendre à Allahabad, c'était six cents livres (15 000 F) qu'il rapporterait à son propriétaire.
Če štejemo, da bi slon do Allahabada hodil 15 ur, bi svojemu lastniku prinesel 600 funtov.
- (2) **En attendant**, vous êtes libres sous caution.
Za zdaj morate za svobodo plačati varščino.

Na polstavek močno spominjata tudi naslednja primera. V primeru (3) bi na prvi pogled lahko šlo za sopolstavitev dveh pridevniških in dveh samostalniških polstavkov, v primeru (4) pa za deležniški polstavek, vendar gre le za izpostavitve stavčnih členov (Toporišič 2000: 634; prim. Combettes 1998: 10) z nevtralnimi zaimkom *ce* (primer (3)) in z osebnim zaimkom v tožilniku *le*, ki nadomešča predmetni odvisnik (*On n'eût pu dire qu'il était résigné*) (primer (4)).

- (3) **Calme, flegmatique, l'œil pur, la paupière immobile**, c'était le type achevé de ces Anglais /.../
Bil je miren in flegmatičen, imel je jasen pogled in nepremične veke – to je bila celostna podoba teh Angležev /.../.
- (4) **Résigné**, on n'eût pu le dire /.../
Ne bi mogli reči, **da je bil ravnodušen** /.../.

Deležniškim polstavkom podobne strukture so *subordonnées participiales* (Combettes 1998: 22–23) oziroma *propositions participiales* (Riegel, Pellat in Rioul 1994: 510). Zanje velja, da jih sestavlja pretekli (primer (5)) ali sedanji (primer (6)) deležnik, ki se nanaša na osebek, ki je neodvisen od osebkla glavnega stavka (prav tam). Izrazito problematične so strukture s preteklim deležnikom, saj zelo spominjajo na eno od dveh vrst samostalniških polstavkov v francoščini, tj. *constuctions absolues*; od njih se ločijo po rabi svojilnega (*sa*) ali kazalnega zaimka (Combettes 1998: 23–24), ki nakazuje neodvisni osebek.

- (5) **Cette narration devenant un peu longue**, les rangs des auditeurs s'éclaircissent encore /.../
Ker je pripovedovanje **trajalo** precej dolgo, so se vrste poslušalcev še redčile /.../.
- (6) **Sa fortune faite**, il s'était établi en Europe /.../
Ko je obogatel, se je ustalil v Evropi /.../.

Po izločitvi primerov, ki se uvrščajo v opisane kategorije in torej niso zares polstavki, je končni korpus obsegal skupno 118 francoskih polstavkov na začetku povedi in njihovih prevedkov v slovenščino. Natančneje smo analizirali

³ Prevodi primerov (1)–(6) so avtoričini.

prevedke v slovenščino, najdene v prevodu Davorina Hostnika iz leta 1878 ter v prevodu Franceta in Boga Stoparja iz leta 1959 – v kasnejših ponatisih namreč ni prihajalo do dovolj izrazitih razlik med prevajalskimi rešitvami, da bi jih vključili v podrobnejšo analizo, jih bomo pa omenili na mestih, kjer so relevantni (Kavčič 2022: 43).

Poleg že omenjenih ciljev raziskave smo na podlagi danih informacij o pogostnosti polstavkov v slovenščini in njihovem prevajanju zastavili naslednje raziskovalne hipoteze:

- H1: Za prevode v slovenščino je značilnejša eksplicitacija kot ohranitev polstavkov, pri čemer je več polstavkov ohranjenih v prevodu iz leta 1878.
- H2: Prevajalci so vsebino francoskih polstavkov v slovenščino večinoma prenašali z osebno glagolsko obliko v različnih stavčnih strukturah.
- H3: Za prevod iz leta 1878 je zaradi višje starosti prevoda značilnih več dobesednih rešitev in več z današnjega vidika slovenščini tujih struktur kot v prevodu iz leta 1959.

4 Analiza izsledkov raziskave

Podobno kot Mezeg (2011: 322–333) smo na podlagi korpusne analize ugotovili, da je za prevod francoskih polstavkov na začetku povedi značilna eksplicitacija. Hostnik je največji delež polstavkov z nedoločniško, sedanjedeležniško in preteklodeležniško obliko (tj. dobro tretjino) prevedel z osebno glagolsko obliko v prirednem ali podrednem stavku. Samostalniške polstavke je v skoraj polovici primerov izrazil s povedkovim določilom v različnih stavčnih strukturah, večino jeder pridevniških polstavkov pa je ohranil v obliki polstavčnih prilastkov. Francoske polstavke je torej večinoma prevajal stavčno (60 % primerov). Pri Stoparjih je tudi prevladoval prevod z osebno glagolsko obliko v podrednem stavku, in sicer za približno polovico francoskih gerundijskih, sedanjedeležniških, preteklodeležniških in nedoločniških polstavkov (53 % primerov). V prevodih druge polovice teh polstavkov je bila pogosta raba prislovnih določil (22 % primerov). Samostalniške polstavke sta večinoma prevedla v obliki povedkovega prilastka v različnih stavčnih razmerjih, pridevniško polstavčno jedro pa sta ohranila v obliki polstavčnega prilastka.

Kar zadeva ohranitev polstavkov, je ta približno enako pogosta kot v literarnem podkorpusu, analiziranem v raziskavi Mezeg (2011), tj. 11 %. Stoparja sta v prevodu namreč ohranila 7 % polstavkov, Hostnik pa kar 13 %; za prevod gerundijskih francoskih polstavkov, denimo, je v polovici primerov (45 %) uporabil deležijske polstavke. Ne glede na vrsto jedra ohranjenih francoskih polstavkov (naj bo to gerundij, sedanji deležnik in predložni nedoločnik) je tega v slovenščini vedno (v 100 % primerov) izrazil z deležjem (na *-(v)ši*, *-aje* in *-č*).

- (7) En effet, **après avoir entrevu ce carnaval parsi**, Passepartout se dirigeait vers la gare /.../.
1878⁴: Zato korači, **ogledavši si tega parsíjskega pusta**, proti kolodvoru /.../.

Kot polstavke smo analizirali tudi strukture, na videz podobne polstavkom, pri katerih Hostnik ni uporabil vejice (takih je bilo osem od 15 ohranjenih polstavkov), saj so se nam zdele pomensko prepolne, da bi jih reducirali zgolj na prislovno določilo.

- (8) **En tombant**, cet homme s'écria : Nous sommes perdus, si le train ne s'arrête pas avant cinq minutes !
Padajoč zakriči ta mož: — »Izgubljeni smo, ako se vlak ne ustavi v petih minutah.«
- (9) **En quittant le bureau**, Fix offrit à son compagnon de se rafraîchir dans une taverne.
1878: **Zapuščaje pisarno** povabi Fix svojega tovariša, naj se gré z njim okrepčat v krčmo.

Po Toporišiču (2000: 633) strukture s takšnimi jedri občutimo kot polstavčne »le tedaj, kadar imajo ob sebi kako dopolnilo ali določilo, večinoma predmet ali prislovno določilo.« To razliko lahko opazimo na podlagi primera (8), ki ob sebi nima dopolnila ali določila, in primera (9), ki ima predmetno dopolnilo, zaradi česar bi bila ustrezna vejica.

Da Hostnik ni bil konsistenten glede stave vejice v zvezi s polstavki, smo predpostavili na podlagi primera (10).

- (10) **En quittant Omaha**, il longe la rive gauche de Platte-river /.../.
1878: **Zapuščaje Omaha**, teka ob levem bregu reke Plate /.../.

Če primerjamo primera (9) in (10), gre za enaki vrsti polstavka (gerundijsko oziroma deležijsko) z enakima polstavčnima jedroma (*en quittant* in *zapuščaje*). V primeru (10) je rabljena vejica, medtem ko v primeru (9) vejice za enako strukturo ni, zato ne moremo reči, da je Hostnik primer (10) občutil kot polstavek, primera (9) pa ne.

Tudi na splošno je za Hostnikov prevajalski slog značilna raba deležijskih polstavkov, o čemer priča primer (11).

- (11) En effet, **en arrivant à Yokohama**, l'agent, abandonnant Mr. Fogg qu'il comptait retrouver dans la journée, s'était immédiatement rendu chez le consul anglais.
1878: **Prišedši v Yokohamo** je šel skrivni policaj, zapustivši g. Foggga, k angleškemu konzulu, misleč, da bode svojega tatu že še našel med dnevom.

⁴ Oznaka za Hostnikov prevod, ki je izšel leta 1878.

Prevajalec je bodisi ohranil izhodiščne polstavke bodisi z njimi prevajal tudi stavčne strukture (v tem primeru predmetni odvisnik *qu'il comptait*). Prav zato smo v analizo vključili vse strukture, ki strukturno ustrezajo deležijskim polstavkom, četudi niso zamejene z vejico, saj jih je prevajalec uporabljal pogosto, zlasti pa zavedno in spretno. To je v skladu s smernicami slovníčarjev iz obdobja, v katerem je izšel prevod; »pravi višek v rabi deležniško-deležijskih oblik« je bil dosežen prav v drugi polovici 19. stoletja (Jesenšek 1998: 14). To bi lahko pomenilo, da je raba polstavkov pogojena ne le žanrsko, temveč tudi časovno.

V nasprotju s Hostnikom sta Stoparja polstavke ohranjala manj pogosto.

- (12) **Tout en circulant au milieu de ce populaire**, Fix, par une habitude de sa profession, dévisageait les passants d'un rapide coup d'œil.
1959⁵: **Potikajoč se med tem ljudstvom**, je Fix iz poklicne navade s hitrim pogledom motril mimoidoče.

Primer (12) pripada skupini polstavkov v prevodu Stoparjev, ki imajo tipično polstavčno strukturo, prilagojeno slovenski skladnji. Nerodno, že celo okorno, pa sta videti spodnja primera.

- (13) **Certain d'y arriver**, comment en reviendrait-il ?
1959: **Prepričan, da bo prišel tja**, ni vedel, kako se bo od tam vrnil.
(14) **Vainqueur ou vaincu**, Mr. Fogg serait retardé, et...
1959: **Zmagovalec ali premaganec**, Mr. Fogg bi se zakasnil in ...

Oba primera pričata o dobesednem prevzemanju izhodiščnih struktur in besednega reda, rezultat česar sta prevoda, ki v slovenščini zvenita izrazito nerodno, primer (14) celo tuje in nerazumljivo. Ob takih prevodih oziroma rabi polstavkov smo predpostavili, da je velik delež ohranjenih polstavkov v prevodu Stoparjev posledica dobesednega prevzemanja izhodiščnih struktur in da so prevedki slabo integrirani v ciljno poved (zlasti ob primerjavi s Hostnikom). V primeru (13) bi predlagali uporabo dopustnega podredja (*čeprav je bil prepričan*), v primeru (14) pa ločnega priredja, ki ga je uporabil Hostnik (*naj zmaga ali ne*).

Preverili smo tudi, ali so polstavki, ohranjeni v prevodu iz leta 1959, ostali nespremenjeni tudi v poznejših izdajah. V ponatisih, ki sledijo prevodu Stoparjev iz leta 1959, namreč prihaja do nekaj sprememb, kar zadeva zapis zemljepisnih in tujih imen, nadomeščanje leksemov s sopomenkami, rabo vejice in slogovno-skladenjske posege (Kavčič 2022: 38–41). Glede na Breznikovo pozivanje k razvezovanju polstavkov, denimo, ali ugotovitve jezikoslovcev (prim. Schlamberger Brezar 2005: 264), da so polstavki v slovenščini rabljeni redko, smo pričakovali, da bo do sprememb prihajalo tudi v zvezi s polstavki, in sicer da bodo polstavki (vsaj tisti problematični) v naslednjih ponatisih razvezani v stavek.

⁵ Oznaka za prevod Stoparjev, ki je izšel leta 1959.

Polovica ohranjenih polstavkov je v naslednjih ponatisih ostala nespremenjena; med njimi so polstavki, ki so ustrezno integrirani v slovensko poved (primer (15)).

(15) Là, **abrités par un bouquet d'arbres**, ils pouvaient observer les groupes endormis.

1959: Tam so, **zavarovani za skupino dreves**, opazovali v sen zazibane skupine.

Poleg njih sta nespremenjena ostala tudi primera (13) (*prepričan, da bo prišel tja*) in (14) (*zmagovalec ali premaganec*), ki ju v nobenem od sedmih prevodov niso zamenjali s slovenščini bolj domačima strukturama.

Koreniteje pa sta bila v ponatisih spremenjena dva primera; eden izmed njiju je primer (12) (*potikajoč se med tem ljudstvom*). Polstavčna oblika je ohranjena v prevodu iz leta 1959 in tudi ponatisih iz let 1969, 1977, 1989, 1996 in 2005, v ponatisih iz let 1970 in 1978 pa je izhodiščni polstavek, kot kaže primer (16), razvezan v časovno priredje.

(16) **Tout en circulant au milieu de ce populaire**, Fix, par une habitude de sa profession, dévisageait les passants d'un rapide coup d'œil.

1970 in 1978: **Ko se je potikal med tem ljudstvom**, je Fix iz poklicne navade s hitrim pogledom motril mimoidoče.

Za drugi primer (17) pa je značilnih še več sprememb.

(17) **Bien différent du lac Asphaltite**, dont la dépression accuse douze cents pieds au-dessous, sa salure est considérable /.../.

1959, 1969 in 1977: **Zelo različno od Asfaltnega jezera**, katerega used predstavlja dvanajst sto čevljev podmorske globine, je njegova slanost znatna /.../.

1970 in 1978: **Zelo različna od Asfaltnega jezera**, katerega used predstavlja dvanajst sto čevljev podmorske globine, je njegova slanost znatna /.../.

1989, 1996 in 2005: **V nasprotju z Asfaltnim jezerom**, katerega usad predstavlja dvanajststo čevljev podmorske globine, je njegova slanost znatna /.../.

Osebek polstavka v primeru (17) ni izražen v tej povedi, temveč je nosnik polstavka naveden v eni povedi prej; gre za *le Lac Salé* (*Slano jezero*). Prvi in drugi prevedek zvenita precej dobesedno, pri čemer se jedro prvega polstavka nanaša na implicitni *to* oziroma *kar*, jedro drugega polstavka pa na *slanost*. V tretjem prevodu je vendarle uporabljena slovenščini prijaznejša struktura (predložna zveza v *nasprotju z*), s katero je poved tudi precej razumljivejša.

5 Diskusija in sklep

V raziskavi smo po vzoru jezikoslovcev (prim. Mezeg 2011, 2020b; Logar 2015), ki so že obravnavali polstavke, potrdili potrebo po uskladitvi oziroma posodobitvi slovenskih jezikovnih priročnikov, v katerih je opisana le struktura polstavkov, ne pa tudi, denimo, njihova predikacijska vloga (prim. Toporišič 2003: 203; Žagar 2001: 77–78), in v katerih so uporabljeni neustrezni primeri rabe (prim. Toporišič 2000: 632–633).

Pokazali smo tudi, da so bili polstavki v 19. stoletju, ko so zašli v naš jezik (Jesenšek 1998: 137–138), učinkovito sredstvo za krajšanje kompleksnih povedi (Jesenšek 1998: 12). O tem pričajo številni deležijski polstavki v Hostnikovem prevodu, ki so bili bodisi ohranjeni v prevodu – med polstavki na začetku povedi je bilo takšnih kar 13 % – bodisi uporabljeni za prevod drugih struktur (podredij, denimo). V drugi polovici prejšnjega stoletja so slovnničarji, zlasti Breznik (1967), njihovo rabo zavzeto odsvetovali, zato so danes, bi pričakovali, rabljeni redko. Kot pa smo ugotovili na podlagi korpusa (Kavčič 2022), je bilo v prevodu Stoparjev iz leta 1959 ohranjenih 7 % izhodiščnih polstavkov, od katerih sta bila v kasnejših ponatisih razvezana le dva od osmih. Zanimivo je, da so uredniki posegli v ohranjeni polstavek, ki je bil lepo integriran v poved (*potikajoč se med tem ljudstvom*), in ga razvezali v časovno podredje, polstavkov, kot sta *prepričan, da bo prišel tja* in *zmagovalec ali premaganec*, pa ne.

Če našo raziskavo primerjamo z raziskavo Mezeg (2011, 2020b), ugotovimo, da smo prišli do precej podobnih rezultatov. Polstavki na začetku povedi so v povprečju ohranjeni v 11 % primerov in najpogostejša strategija za prevod polstavkov je prevod z osebno glagolsko obliko, kar je v skladu s prvo in drugo hipotezo. Nasprotno od pričakovanega (tretja hipoteza) se je izkazalo, da Hostnikov prevod kljub starosti vsebuje precej lepše in slovenščini prijaznejše rešitve z vidika polstavkov kot prevod Stoparjev (1959) in da njegov prevod sploh ni tako dobeseden, kot bi pričakovali za tako zgodnje obdobje. Na drugi strani prevod Stoparjev veliko bolj sledi izhodiščnim strukturam in besednemu redu ter vsebuje več slovenščini tujih struktur.

Doprinos naše raziskave vidimo zlasti v tem, da smo raziskali rabo polstavkov skozi čas, in sicer na podlagi prevoda iz leta 1878, njegovega naslednika iz leta 1959 in vrste ponatisov, ki segajo vse do leta 2005. Na podlagi analize korpusa lahko zaključimo, da je za rabo polstavkov poleg žanrske (Mezeg 2011: 322–333) značilna časovna pogojenost, saj so se ti v izvorni in prevodni slovenščini veliko pogosteje uporabljali v preteklosti, natančneje v 19. stoletju (Jesenšek 1998: 13–14), v sodobni prevodni slovenščini pa se uporabljajo redko, vendar njihova raba ni zanemarljiva.

Na podlagi analize drugih prevodov Hostnika in Stoparjev bi lahko sklepali tudi o slogovni pogojenosti rabe polstavkov. Hostnik je namreč polstavke ohranjal pogosteje, poleg tega jih je uporabljal za prevode drugih struktur, ki niso polstavki.

Rabo polstavkov, ki so ohranjeni v prevodu Stoparjev, pa bi težko pripisali njunemu prevajalskemu slogu, saj so večinoma rezultat dobesednega prevajanja. Ali je dobesedni pristop k prevajanju polstavkov značilen za prevajalski slog Stoparjev, bi bilo mogoče preveriti v razširjeni analizi drugih njunih prevodov.

Na podlagi dodatnih raziskav bi bilo treba analizirati tudi pomembni vprašanji, ki se porajata ob teh zaključkih – ali so polstavki, ki so še vedno prisotni v literarnih prevodih, ohranjeni iz želje po poustvaritvi sloga avtorja izvornika, odražajo slog prevajalca ali pa so preprosto rezultat dobesednega prevajanja ter kakšna je bila pravzaprav raba polstavkov v izvorni slovenščini v obdobjih, v katerih sta nastala obravnavana prevoda.

Viri

Verne, Jules, 1872: *Le tour du monde en quatre-vingts jours*. Pariz: Hetzel.

Verne, Jules, 1878: *Potovanje okolo sveta v osemdesetih dneh*. Ljubljana: Matica slovenska. Prev. Davorin Hostnik.

Verne, Jules, 1959: *V osemdesetih dneh okoli sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Prev. France in Bogo Stopar.

Verne, Jules, 1969: *V osemdesetih dneh okoli sveta*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije. Prev. France in Bogo Stopar.

Verne, Jules, 1970: *Potovanje okoli sveta v 80 dneh*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Prev. France in Bogo Stopar.

Verne, Jules, 1977: *V osemdesetih dneh okoli sveta*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije. Prev. France Stopar.

Verne, Jules, 1978: *Potovanje okoli sveta v 80 dneh*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Prev. France in Bogo Stopar.

Verne, Jules, 1989: *V osemdesetih dneh okoli sveta*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije. Prev. France Stopar.

Verne, Jules, 1996: *V osemdesetih dneh okoli sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Prev. France Stopar.

Verne, Jules, 2005: *V 80 dneh okoli sveta*. Ljubljana: Ljubljana: Tehniška založba Slovenije. Prev. France Stopar.

Literatura

Breznik, Anton, 1967: *Življenje besed*. Priredil Jakob Šolar. Maribor: Založba Obzorja.

Combettes, Bernard, 1998: *Les constructions détachées en français*. Pariz: Ophrys.

Combettes, Bernard in Tomassone, Roberte, 1988: *Le texte informatif, aspects linguistiques*. Bruselj: Prisme, De Boeck Université.

- Halmøy, Odile, 2003: *Le gérondif en français*. Pariz: Ophrys.
- Hribar, Nataša, 2013: Polstavki. *Pravna praksa* 32/22. 31.
- Hribar, Nataša, 2015: Polstavki in vejica. *Pravna praksa* 34/2. 31.
- Jesenšek, Marko, 1998: *Deležniki in deležja na -č in -ši. Razširjenost oblik v slovenskem knjižnem jeziku 19. stoletja*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Kavčič, Teja, 2022: *Analiza francoskih polstavkov na začetku povedi in njihovih prevedkov v slovenščino na primeru romana Julesa Verna Le tour du monde en quatre-vingts jours*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo.
- Logar, Nataša, 2015: Polstavčna vejica. Dobrovljc, Helena, in Lengar Verovnik, Tina (ur.): *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC. 47–54.
- Mezeg, Adriana, 2011: *Korpusno podprta analiza francoskih polstavkov in njihovih prevedkov v slovenščini*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za romanske jezike in književnost.
- Mezeg, Adriana, 2020a: Definicija polstavka in njegova raba v sodobni prevodni slovenščini (na gradivu prevodov iz francoščine). *Slavistična revija* 68/2. 265–282.
- Mezeg, Adriana, 2020b: *Polstavki v francoščini in njihovo prevajanje v slovenščino – korpusni pristop*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Mezeg, Adriana, 2021: L'apposition en français et en slovène: de la théorie à l'usage. *Vestnik za tuje jezike* 13/1. 51–65.
- Riegel, Martin, Pellat, Jean-Christophe in Rioul, René, 1994: *Grammaire méthodique du français*. Pariz: Presses Universitaires de France.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2005: Nekateri skladenjske značilnosti prevodov iz francoščine v slovenščino – lekcija iz kontrastivne slovnice. Mikolič, Vesna in Marc Bratina, Karin (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Založba Annales. 261–268.
- Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, Jože idr., 2003: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Žagar, France, 2001: *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*. Deseta pregledana in dopolnjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.

Use of Supplementive Clauses in Translations of Verne's *Around the World in Eighty Days*

This article focuses on the characteristics of supplementive clauses and their research and use in the Slovenian linguistic space. According to several linguists, supplementive clauses were once widely used as a means of syntactic reduction, while they are rarely used in modern Slovenian. For research purposes, a corpus was created composed of supplementive clauses from Jules Verne's *Around the World in Eighty Days* and their translations into Slovenian. A more detailed analysis included French supplementive clauses with a gerund, past participle, present participle, prepositional infinitive, adjective and noun base from the first two translations in Slovene (from 1878 and 1959). Using a corpus analysis, we studied how often supplementive clauses were retained in the translations and what was characteristic of them. We looked at the differences between the two translations, focusing on the supplementive clauses retained and the translation styles adopted, and examined whether the supple-

mentive clauses were retained in the reprints of the 1959 translation. We determined that supplementary clauses were retained in approximately 10% of cases and that their use was declining, suggesting that the use of supplementary clauses is time-sensitive. Since author-related differences were found between the two translations (in the 1878 translation supplementary clauses are more often retained or translated with subordinate and coordinate clauses, whereas in the 1959 translation the use of subordinate clauses and adverbials predominates), we established that the use of supplementary clauses also depends on the translator's style.

Keywords: supplementary clause, retention of supplementary clauses, finite verb, translation strategy, translation style